

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ**

БНИЦЬКА ОЛЕНА ПЕТРІВНА

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ
ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ**

Спеціальність: 08.09.01 — демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 2002

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті економіки НАН України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Козак Володимир Євгенович,
Інститут економіки НАН України,
головний науковий співробітник
відділу соціальної сфери, доходів і рівня життя

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дмитренко Геннадій Анатолійович, Міжрегіональна академія
управління персоналом, завідувач кафедри управління персоналом

кандидат економічних наук, доцент
Каленюк Ірина Сергіївна,
Київський національний економічний університет, доцент кафедри
міжнародної економіки

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил НАН України (відділ дослідження
проблем розвитку і розміщення галузей соціальної сфери) м. Київ

Захист відбудеться 9 квітня 2002 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради Д.26.150.02 в Інституті економіки НАН України (01011, м.Київ-11, вул. Панаса
Мирного, 26).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіки НАН України
(01011, м.Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26).

Автореферат розісланий 5 березня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Стешенко В.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблеми вдосконалення системи планування та фінансування підготовки педагогічних кадрів для регіону, вивчення та визначення шляхів оптимізації зазначених процесів мають важливе соціально-економічне значення. Такі розробки потрібні для того, аби якісно, при економічній затраті часу та бюджетних коштів здійснювати підготовку необхідної кількості педагогічних кадрів для освітнього простору того чи іншого

регіону та держави в цілому. Ці проблеми знайшли своє відображення в роботах О.А. Грішнєвої, Т.М. Гребньової, Г.А. Дмитренко, І.С. Калинюк, Р.Ю. Кігеля, В.Є. Козака, В.І. Лугового, В.П. Мельника, В.М. Новікова, С.Р.Пасеки, О.С. Полевської та інших. Однак зазначені наукові дослідження проводилися переважно до прийняття Кабінетом Міністрів України Постанов №507 від 24.05. 1997 р. “Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями” і № 65 від 20.01.1998 р. “Про затвердження положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)”.

Закон України “Про освіту” в редакції 1996 р. та вищезгадані урядові постанови наголошують на необхідності переходу на якісно новий рівень роботи у визначеному напрямі. Тому розробка проблем планування та фінансування фахової професійної підготовки педагогічних кадрів в ракурсі вимог нових законодавчих та нормативних документів на сучасному етапі має актуальне соціально-економічне й науково-практичне значення.

7-9 жовтня 2001 р. в м. Києві проходив II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. У виступі Президента України Л.Д. Кучми на цьому форумі, у доповіді Міністра освіти і науки України В.Г. Кременя велика увага приділена питанням вдосконалення підготовки педагогічних кадрів, які повинні ефективно працювати в системі освіти нашої держави.

Однак, незважаючи на вищезазначене, поза увагою урядових інституцій, науковців, економістів залишається ряд важливих аспектів, що визначають конкретні напрями удосконалення системи планування та фінансування підготовки педагогічних кадрів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної наукової теми “Економічне регулювання соціальної сфери в перехідній економіці” (державний реєстраційний № 00100 У 004301) відділу соціальної сфери, доходів і рівня життя населення Інституту економіки НАН України та структурною частиною наукової програми регіональної лабораторії ступеневої підготовки педагогів початкової ланки освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України при Хмельницькому гуманітарно-педагогічному інституті.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні і розробці концепцій та моделей планування, організації та фінансування ступеневої підготовки педагогічних працівників початкової ланки освіти в сучасних умовах із залученням до реалізації цих завдань вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації та джерел фінансування.

Об'єкт дослідження: процес організаційно-фінансового забезпечення підготовки педагогічних кадрів.

Предмет дослідження: основні шляхи і напрями оптимізації системи організації планування та фінансування професійної ступеневої підготовки педагогічних кадрів для початкової ланки освіти.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес професійної підготовки педагогічних кадрів для освітньої системи регіону буде мати тенденцію до свого змістовного поліпшення при одночасному скороченні в часі своєї реалізації і фінансового здешевлення за умови теоретичного обґрунтування й впровадження в практику узгодженої на державному і регіональному рівнях системи організації планування та різноканального фінансування діяльності вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Відповідно до мети, концепції, гіпотези та предмета дослідження визначені такі його **завдання:**

1. Здійснити ретроспективний аналіз розвитку системи організації підготовки педагогічних кадрів в Україні з метою виявлення позитивних та негативних тенденцій даного процесу та можливостей внесення необхідних коректив у нього, виходячи із сучасного стану її функціонування.

2. Дослідити тенденції змін у теорії і практиці планування підготовки педагогічних кадрів для галузі освіти України та її регіонів.

3. Науково обґрунтувати та експериментально перевірити адекватні сьогоденній соціально-економічній ситуації концепцію та модель інноваційних підходів до планування та організації підготовки педагогічних кадрів початкової ланки освіти для регіону.

4. Дослідити процес соціально-економічної трансформації умов формування механізму фінансування підготовки педагогічних кадрів.

5. Визначити й обґрунтувати шляхи і напрями оптимізації фінансування навчання педагогічних кадрів початкової ланки освіти в умовах реалізації системи їх ступеневої підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації, підпорядкованості і фінансового забезпечення.

6. Сформулювати рекомендації з практичного використання результатів дисертаційного дослідження системою освіти України та її регіонів.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять ідеї та положення, теоретичні узагальнення і висновки, сформульовані провідними вченими у галузі організації освіти, економіки соціальної сфери, економіки освіти, висновки економічної теорії щодо ролі соціальної економіки, соціально-економічні ідеї щодо суспільних тенденцій формування нової системи освіти в Україні.

Методи дослідження: історико-логічне вивчення тенденцій розвитку системи підготовки педагогічних кадрів; проблемно-цільовий аналіз різних концепцій та підходів у справі організації планування та фінансування освіти, методи спостереження, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, статистичного групування тощо.

Джерельна, історіографічна та історіоекономічна база дослідження: матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, Державних архівів Вінницької та Хмельницької областей, Кам'янець-Подільського міського державного архіву, поточних архівів Міністерства освіти і науки України, управління освіти Хмельницької обласної державної адміністрації, Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету, Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту, інших педагогічних навчальних закладів, матеріали конференцій, переписів, статистичні збірники, літературно-фахові джерела.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в наступному:

1. Доповнено існуючі в науковій літературі розробки проблем розвитку системи організації підготовки педагогічних кадрів в Україні порівняльно-аналітичними матеріалами, що характеризують економічно-фінансову картину цих процесів.

2. Здійснено порівняльний аналіз підходів до планування та організації підготовки педагогічних кадрів в умовах командно-адміністративної та ринково-орієнтованої економіки.

3. Вперше розроблено адекватну сьогоденній соціально-економічній ситуації систему науково-обґрунтованих підходів до планування обсягів підготовки педагогічних кадрів початкової ланки освіти в Україні в цілому та її регіонах зокрема.

4. На принципово новому концептуальному рівні обґрунтовано та запропоновано для впровадження на практиці організаційно-педагогічну та організаційно-фінансову систему здійснення узгодженої різнорівневої підготовки педагогічних кадрів в одному, двох або трьох вищих педагогічних навчальних закладах різного рівня акредитації.

5. Розроблені, апробовані на практиці та рекомендовані до впровадження рекомендації щодо вдосконалення, фінансово-економічного здешевлення процесу фінансування ступеневої підготовки педагогічних кадрів при одночасному зменшенні затрат часу та забезпеченні високоякісного рівня результативності.

Впровадження одержаних результатів:

1. Запропоновано для впровадження у практику роботи регіональних органів управління освітою та вищих педагогічних навчальних закладів економічно ефективну систему організації підготовки педагогічних кадрів початкової ланки освіти.

2. На основі розробленої, науково обґрунтованої організаційно-педагогічної та організаційно-фінансової системи реалізації ступеневої підготовки педагогічних кадрів Постановою Кабінету Міністрів України №1759 від 29.11.2000р. відкрито перший в Україні чотирьохступеневий вищий навчальний педагогічний заклад обласного рівня фінансування - Хмельницький гуманітарно-педагогічний інститут, котрий уже здійснив випуск фахівців педагогічного профілю на трьох освітньо-кваліфікаційних рівнях.

3. Визначено шляхи реалізації тривалий час існуючої в Україні та її регіонах проблеми організаційного та фінансово-економічного забезпечення ефективних шляхів підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня педагогічних кадрів початкової ланки освіти.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно підготовленою науковою працею, в якій відображено авторський підхід до обґрунтування і розробки концепції та моделей планування, організації та фінансування ступеневої підготовки педагогічних кадрів в сучасних умовах.

Апробація результатів дослідження проводилася на засіданні Вченої ради Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України в лютому 1999 р., на науково-практичних конференціях з проблем ступеневої підготовки педагогів дошкільної галузі (листопад 1999 р.) та підготовки вчителів початкових класів (лютий 2000 р.) на базі Хмельницького гуманітарно-педагогічного коледжу, на засіданнях методичної ради керівників вищих педагогічних навчальних закладів Західного регіону України в Луцькому педагогічному училищі (жовтень 1999 р.) та на базі Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту (жовтень 2001 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 8 наукових працях, загальним обсягом 4,7 друкованих аркушів. Серед них 3 навчально-методичних посібники та 5 статей у фахових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків (загальним обсягом 187 сторінок), списку використаних джерел (156 найменувань) та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розглянуто необхідність розробки даної наукової проблеми, обґрунтовано її актуальність, зазначено мету і завдання дослідження, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та інші складові наукової роботи.

У першому розділі *“Структурно-інноваційні та організаційно-економічні зміни у системі планування і організації підготовки педагогічних кадрів в Україні”* проаналізовано розвиток системи організації підготовки педагогічних кадрів в Україні і зроблений висновок, що між рівнем оплати праці педагогічних кадрів, рівнем стипендіального забезпечення студентів та конкурсами при вступі до вищих педагогічних навчальних закладів існує прямо пропорційна залежність. Розглянуто теорію і сучасну практику планування підготовки педагогічних кадрів і доведено, що система має бути пов’язаною із структурними змінами, перспективами інноваційних процесів. Але вона функціонує практично автономно, у відриві від реальних тенденцій попиту на ринку праці, що формується в Україні. Встановлено, що на всіх рівнях управління відсутня достовірна об’єктивна інформація про перспективні потреби в педагогічних працівниках певних спеціальностей. В зазначеному напрямку цілеспрямованих змін потребують: організаційна структура і функції системи підготовки педагогічних кадрів, яка повинна постійно підтримувати тісні зв’язки навчальних закладів з освітнім простором регіону; максимально враховувати поточні потреби в кадрах певних

спеціальностей та кваліфікації; відповідати умовам ринкової економіки, мати широкі права у визначенні змісту освіти, організації навчального процесу. Саме таке функціональне навантаження має взяти на себе нова інноваційна система підготовки педагогічних кадрів.

З'ясовано, що визначення обсягів підготовки вчителів початкових класів упродовж багатьох років здійснюється на основі прогнозування довгострокової потреби держави. Так, перспективним планом розвитку народної освіти на 1976-1990 рр. передбачались такі обсяги прийому майбутніх вчителів початкових класів педагогічними училищами та інститутами України: з 1976 по 1980 рр. середньорічні обсяги прийому на стаціонарну форму навчання склали 9 074 осіб, з 1981 по 1985 рр. - 16 688 осіб, а з 1986 по 1990 рр. - 10 000 осіб. Цей період характеризувався зростанням кількості населення в країні, збільшенням чисельності дошкільних закладів, зменшенням наповненості груп і у зв'язку з цим зростанням їх кількості, переходом на навчання дітей з 6-річного віку.

Проте, починаючи з 1991 і в наступних роках, відбулися значні зміни в розвитку освіти. До середини 90-х рр. ХХ ст. прогресував загальний процес зuboжіння населення країни, що призвело до зменшення кількості новонароджених. Демографічні зміни в першу чергу відображаються на розвитку дошкільної та початкової освіти. Але, незважаючи на зменшення кількості учнів і класів, в країні склалася ситуація, коли в загальноосвітніх школах, дошкільних і позашкільних закладах освіти має місце значне зменшення кваліфікованих педагогічних кадрів. З кожним роком в окремих регіонах України стає відчутнішим дефіцит вчителів, вихователів та інших педагогічних працівників. Вчительські посади змушені займати пенсіонери, сумісники, студенти випускних курсів, в окремих випадках - навіть вчорашні випускники середніх загальноосвітніх шкіл тощо. Прогнозована потреба у педагогічних кадрах виявилася нереальною.

Водночас слід зазначити, що державні директивні органи, зважаючи на показники демографічної ситуації, зменшили державне замовлення на підготовку педагогічних кадрів.

Ця далеко неоднозначна для оцінки ситуація була розглянута Міністерством освіти України. Його колегією 23 грудня 1998 р. (протокол № 17/1-5) була схвалена Концепція педагогічної освіти в Україні. Вона базувалась на прийнятій Кабінетом Міністрів України Постанові №507 від 24 травня 1997 р., якою затверджено "Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями". Така інноваційна за своєю сутністю, концептуально схвалена вчительством система підготовки педагогічних кадрів в Україні поки що не знаходить необхідного рівня своєї реалізації у практиці планування підготовки педагогів та у практиці діяльності вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Існуюча система підготовки кадрів призвела до такого стану: якщо серед всіх вчителів протягом останнього десятиріччя 81% мають освітньо-кваліфікаційний рівень "спеціаліст", то тільки 60% вчителів початкових класів мають такий рівень фахової освіти (для вихователів дошкільних закладів цей показник складає всього 22%).

У роботі констатується, що критерієм для прийняття рішення щодо збільшення або зменшення кількості прийому студентів до педагогічних навчальних закладів має бути не тільки показник зменшення або збільшення рівня народжуваності, але й те, що кількість працюючих вчителів в школах того чи іншого регіону залежить не лише від динаміки змін народжуваності дітей, але і від статички системи регіональної освіти, тобто від політики, спрямованої на збереження кількості шкіл і класів в них, незважаючи на зменшення учнів в цих класах.

Вищезазначене демонструється прикладом кадрової педагогічної ситуації, що склалася у Хмельницькій області протягом 1985-2000 рр.

Як свідчить здійснений аналіз, у відносно стабільному, з погляду освітніх проблем, регіоні - Хмельницькій області, щорічно в середньому проходить заміна кожного двадцятого працюючого педагога. Є всі підстави стверджувати, що для узагальненого розрахунку потреб в педагогічних кадрах і формування плану прийому до вищих педагогічних навчальних закладів можна застосувати емпірично виведений нами коефіцієнт: $K = 1/20$. Істинність функціонування даного коефіцієнта підтверджується як числовими розрахунками, так і графічними показниками.

Кількість учнів у початкових класах шкіл області за 16 років зменшилась з 85211 до 74499 (на 10712 або 13,4%). Водночас кількість вчителів у початковій школі зменшилась від 4958 тільки до 4661 (297 осіб - 6%). Незважаючи на те, що під тиском відомої Постанови Кабінету Міністрів України № 1033 кількість груп продовженого дня зменшилась з 1879 у 1996 р. до 135 в 2000 р. Це тому, що в цьому регіоні проявляється турбота про збереження початкових класів відповідно до фінансово-економічних можливостей.

Разом з тим, аналіз показує, що статистичні показники, які характеризують кількість 1-4 класів та кількість груп продовженого дня в них не дають в сумі цифр, що характеризують кількість працюючих педагогів в системі початкової школи. Остання кожного року є меншою, ніж сума двох перших. Вищезазначене дає підстави констатувати, що в зв'язку із малою кількістю дітей в початкових класах сільських шкіл ці класи об'єднуються у так звані класи-комплекти. Звичайно, це не є оптимальним розв'язанням порушеної проблеми. Однак, зберегти сільську малокомплектну школу - це краще, ніж на базі однієї великої школи здійснювати навчання дітей із декількох навколишніх шкіл.

На підставі вищезазначеного можна вивести емпіричну формулу для підрахунку потреби в педагогічних працівниках початкової ланки освіти: $ПФ = (НОК + N КК + N ГПД) \times K$, де: ПФ - потреба в фахівцях-педагогах; НОК - кількість окремих початкових класів; НКК - кількість початкових класів-комплектів; НГПД - кількість груп продовженого дня у початковій школі. $K = 1/20$ — запропонований нами коефіцієнт відновлюваності педагогічних кадрів.

Однак при визначенні держзамовлення на підготовку педагогічних кадрів, як показує практика, не в усіх педагогічних навчальних закладах України набір проходить з врахуванням нами виведеного коефіцієнта.

Аналіз відповідності показників прийому у вищі педагогічні навчальні заклади України за спеціальністю “Початкове навчання” реальним потребам регіонів у кадрах педагогів початкової ланки освіти за умов застосування виведеного нами коефіцієнта має наступний вигляд:

Із вищенаведених показників можна зробити такі висновки:

По-перше, в цілому по Україні доведений до вищих педагогічних навчальних закладів I-IV рівнів акредитації план прийому на спеціальність “Початкове навчання” 5320 осіб вже занижений до рівня, що є меншим сумарно необхідної кількості педагогічних працівників такого профілю (5805 особи). Департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки України, відповідним підрозділам Міністерств економіки та фінансів України необхідно звернути увагу на цей серйозний факт і привести цей показник прийому у вищі педагогічні заклади у відповідність до потреб освітнього простору держави та її регіонів.

По-друге, в ряді регіонів країни показник прийому на спеціальність “Початкове навчання” співпадає або є дуже близьким до показника щорічної потреби в цих педагогах.

По-третє, в десяти регіонах України встановлений план прийому значно занижений в порівнянні з необхідним. Управлінням освіти та фінансів державних адміністрацій вищезгаданих областей, керівникам територіальних вищих педагогічних навчальних закладів необхідно спільно із планово-фінансовими органами Міністерства освіти та науки терміново

вирішити питання підняття планових показників прийому на спеціальність “Початкове навчання” до рівня необхідного мінімуму. В іншому випадку в цих областях через 5-8 років буде відчуватися кадровий “провал” в галузі початкової освіти. Однак у ряді областей ситуація протилежна - встановлений план прийому на спеціальність “Початкове навчання” значно перевищує реальну потребу регіонів у педагогічних кадрах визначеного профілю.

Як свідчить аналіз, перевищення планових показників прийому стосується вищих педагогічних закладів I-II рівнів акредитації (педучилищ та педколеджів). В цілому для педосвіти цих регіонів це не є негативним фактом, оскільки велика частина випускників цих педагогічних навчальних закладів після їх закінчення, не влаштувавшись на роботу за спеціальністю “Початкове навчання”, продовжують здобувати педагогічну освіту на факультетах іншого профілю в педагогічних інститутах та університетах. Але це не є фінансово доцільним.

Початкова школа відчуває не тільки проблеми планування забезпеченості кадрами, але й серйозні проблеми пошуку шляхів підняття рівня фахової освітньої підготовки педагогів, що працюють у ній.

Традиційно існуючі системи підготовки вчителя початкових класів мають такий вигляд:

а) 2 роки (10 + 11 клас загальноосвітньої середньої школи) + 5 років (двопрофільна фахова професійна підготовка в педінститутах чи педуніверситетах) = 7 років;

б) 4 роки (однопрофільна професійна підготовка у педучилищі) + 5 років (двопрофільна фахова професійна підготовка у педінститутах чи педуніверситетах) = 9 років.

Варіант б) для початкової школи з погляду організаційно-педагогічного є недоцільним і, з погляду економічного - високозатратним. Вчителя початкової школи доцільно готувати поглиблено, однопрофільно за апробованою в Хмельницькому гуманітарно-педагогічному інституті та схваленою на рівні Кабінету Міністрів України системою:

4 роки (фахова професійна підготовка “молодшого спеціаліста” з одночасним наданням повної загальної середньої освіти і здобуттям додаткової спеціалізації за вибором) + 1 рік (фахова однопрофільна професійна підготовка “бакалавра” у педколеджі чи педінституті) + 1 рік (поглиблена фахова професійна підготовка “спеціаліста” із наданням повної вищої освіти у педінституті чи педуніверситеті) = 6 років.

В освітньому просторі України поступово формуються умови для реалізації запропонованої нами системи ступеневої підготовки педагогічних працівників. 9 педагогічних коледжів сьогодні працюють у складі вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, 8 педагогічних училищ набули статусу коледжів і функціонують самостійно, 7 педагогічних училищ діють у складі педагогічних інститутів та університетів. Це свідчить про те, що вищезгадані педагогічні навчальні заклади, в яких здійснюється підготовка вчителів початкової школи частково чи повністю мають можливість реалізувати запропоновану нами організаційно-педагогічну та фінансово-економічну систему підготовки педагогічних кадрів.

У другому розділі “Економічні та соціально-педагогічні основи удосконалення системи фінансування підготовки педагогічних кадрів” пропонуються нові напрямки вдосконалення і поліпшення організаційно-фінансової діяльності вищих навчальних закладів.

В процесі цивілізаційного розвитку країн з централізованою системою управління освітою та країн, де ця система є децентралізованою, в кожній із них вивчаються, розробляються та змінюються методи та механізми фінансування закладів освіти. В Указі Президента України від 09.10.2001 р. “Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні” перед Кабінетом Міністрів України поставлено завдання розробити протягом 2002-2003 рр. нову ефективну модель фінансування системи освіти, адекватну вимогам ринкової економіки, підготувати та внести в установленому порядку відповідний законопроект щодо її впровадження. В цьому контексті в дисертаційному дослідженні

здійснена спроба удосконалення механізму фінансування процесу підготовки педагогічних кадрів початкової ланки освіти.

Вважаємо за доцільне використання на практиці досвіду роботи Хмельницької області, де фахова підготовка педагогічних кадрів початкової ланки освіти в обсязі, необхідному для регіону, фінансується не тільки традиційним чином (із державного бюджету), а й регіонального (обласного).

Важливим аспектом на сучасному етапі є логічне поєднання бюджетного фінансування підготовки фахівців із фінансуванням за рахунок фізичних та юридичних осіб. Але тільки той вищий педагогічний навчальний заклад може вийти на оптимальні різноканалні рівні фінансування, котрий у процесі своєї діяльності докаже, що диплом його фахівця відповідає високим стандартам та нормативам.

Нами розроблений приклад визначення собівартості підготовки фахівця конкретної спеціальності. Вважаємо, що таке обчислення собівартості повинно бути здійснене у кожному вищому навчальному закладі стосовно кожної спеціальності, що в ньому опановується.

Оплата праці науково-педагогічного персоналу вищого навчального закладу забирає на себе “левоу частку” цього фінансування. Тому оптимізація процесів всіх фінансових витрат в першу чергу передбачає оптимізацію оплати праці викладачів вищого навчального закладу.

Підготовка педагогічних кадрів початкової ланки освіти може здійснюватись за різними схемами. Перша:

Термін навчання: 2 роки + 5 років = 7 років

Оплата праці старшого вчителя середньої школи за 1 академічну годину згідно з наказом Міністерства освіти і науки України №161 від 29.03.2001р. та наказом Міністерства освіти і науки України №614 від 30.08.2001р. становить 3 грн. 11 коп. Оплата праці старшого викладача вищого педагогічного навчального закладу - 4 грн. 56 коп.

Вартість однієї наскрізної години за 7 років навчання становить: (2 роки x 3 грн. 11 коп.) + (5 років x 4 грн. 56 коп.) = 29 грн. 02 коп.

Друга: Термін навчання: 4 роки + 5 років = 9 років

Погодинна оплата праці старшого викладача педагогічного училища за своїм рівнем є аналогічною оплаті праці старшого вчителя середньої школи, а саме: 3 грн. 11 коп. Тоді вартість однієї наскрізної години при такій дев'ятирічній схемі підготовки фахівців становить: (4 роки x 3 грн. 11 коп.) + (5 років x 4 грн. 56 коп.) = 35 грн. 24 коп.

В Хмельницькому гуманітарно-педагогічному інституті запропоновано, апробовано та схвалено Кабінетом Міністрів України (Постанова №1759 від 29.11.2000р.) таку схему професійної підготовки педагогічних кадрів:

Термін навчання: 4 роки + 1 рік + 1 рік = 6 років

Аналогічно визначається вартість однієї наскрізної години при вищенаведеній системі підготовки вчителя початкової ланки: (4 роки x 3 грн. 11 коп.) + (1 рік x 4 грн. 56 коп.) + (1 рік x 4 грн. 56 коп.) = 21 грн. 56 коп.

У вищих навчальних закладах викладацький персонал має п'ять рівнів градації: викладач-стажист, викладач, старший викладач, доцент, професор. Старший викладач займає серединну позицію у цій градації. Прорахуємо гіпотетично можливі витрати на оплату праці викладацького складу в умовах трьох варіантів професійної підготовки педагогічних кадрів (якби викладання велось тільки старшими викладачами) для однієї академічної групи. Середньостатистичне річне навантаження на одного студента протягом навчального року становить 1200 учбових годин.

І варіант: (2 роки x 1200 год. x 3 грн. 11 коп.) + (5 років x 1200 год. x 4 грн. 56 коп.) = 34824 грн.

II варіант: (4 роки x 1200 год. x 3 грн. 11 коп.) + (5 років x 1200 год. x 4 грн. 56 коп.) = 42288 грн.

III варіант: (4 роки x 1200 год. x 3 грн. 11 коп.) + (2 роки x 1200 год. x 4 грн. 56 коп.) = 25872 грн.

Здійснений абстрактний розрахунок наскрізної оплати праці однокатегорійних викладачів за їх викладацьку роботу в одній академічній групі при різних системах професійної підготовки педагогічних кадрів демонструє фінансову ефективність саме третього запропонованого нами варіанту.

Реалізація різнорівневої професійної підготовки педагогічних кадрів на базі одного навчального закладу вимагає логічного поєднання підходів щодо реалізації оплати праці викладацького складу, які базуються на різних нормативно затверджених в Україні системах. В цій ситуації яскраво проявляється нерозробленість Міністерством освіти і науки України узгодженої для вищих педагогічних навчальних закладів I-II та III-IV рівнів акредитації системи оплати праці педагогів, котрі мають вчені ступені та наукові знання, яка б стимулювала їх фінансову зацікавленість у викладацькій діяльності в училищах чи коледжах. Це не набагато збільшить витрати на заробітну плату, але буде стимулятором підняття рівня науковості викладання у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

У випадку, коли ступенева підготовка педагогів для початкової школи за освітньо-кваліфікаційними рівнями “молодший спеціаліст”, “бакалавр”, “спеціаліст” здійснюється на базі одного навчального закладу і фінансується через одну бухгалтерську службу, доцільно застосовувати розроблену і апробовану нами схему поєднання посад і посадових окладів, що має такий вигляд:

Тобто, оплата праці за процес підготовки “молодшого спеціаліста” сьогодні мусить здійснюватися за нормативами для училища, технікуму, а оплата праці за підготовку “бакалавра” і “спеціаліста” — за нормативами для інституту.

Розроблена та запропонована нами система професійної підготовки педагогів логічно поєднує рівень оплати праці із результатами їх систематичної (кожні 5 років) атестації, незважаючи на рівні посад, котрі вони займають і цим самим стимулює їх прагнення до підвищення ефективності своєї роботи і, як наслідок, реалізацію принципу досягнення прямої залежності рівня заробітної плати від результатів навчально-виховної роботи.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи зміст дисертації, можна зробити такі висновки:

1. Здійснений ретроспективний аналіз розвитку системи організації підготовки педагогічних кадрів в Україні показує, що процес цивілізаційного розвитку українського суспільства та рівень актуалізації проблем підготовки вчителя взаємообумовлені і взаємопов'язані. Прогрес держави, поступ суспільного виробництва неможливі без еволюції у системі підготовки фахівців різних галузей у т.ч., в галузі освіти.

2. Інтелектуальний рівень вчительських кадрів, що готуються у вищих педагогічних навчальних закладах, суттєво залежить від рівня освіченості вступників до цих закладів та конкурсів до них. Проведений аналіз показує, що між рівнем оплати вчительської праці, рівнем стипендіального забезпечення студентів та конкурсами при вступі до вищих педагогічних навчальних закладів існує прямопропорційна залежність. В різні історичні часи в цих процесах мали місце взаємообумовлені етапи спаду і піднесення.

3. В економічній та управлінсько-педагогічній теоріях були спроби наукового обґрунтування прогнозів та визначення потреб у педагогічних кадрах для системи освіти і розробки рекомендацій щодо формування замовлення їх підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах. Але ці рекомендації часто носили абстрактний характер, не враховували соціально-економічних реалій суспільного розвитку того чи іншого історичного періоду. У більшості випадків тільки реальна сьогоденна можливість бюджетного

фінансування визначала планові показники прийомів, що після узгодження із фінансовими органами доводились Міністерством освіти вищим педагогічним навчальним закладам. Чіткої системи узгодження регіональних проблем у педагогічних кадрах різних спеціальностей до цього часу не існувало ні в теорії, ні у практиці.

4. У процесі планування та розрахунку кількісних потреб у фаховій підготовці вчителів тієї чи іншої педагогічної спеціальності не можна користуватись тільки узагальненими демографічними показниками народжуваності дітей в той чи інший хронологічний проміжок і показниками, що характеризують кількість шкіл. Ці показники не можуть бути основою для підрахунку потреби у вчителях конкретного фаху. Фінансування реально функціонуючої школи повинно здійснюватися виходячи із наявності в школі класів, груп продовженого дня. Лише після цього додатково враховується загальна структура школи і загальна кількість учнів у ній. Але зазначені явища носять досить відмінні регіональні особливості: місто і село, село у густонаселеній зоні, село у гірській чи лісовій зоні і т.п. Кількість окремо функціонуючих класів (при мінімальній можливій кількості учнів у них) залежить від позиції регіональних органів управління і можливостей регіональних бюджетів.

Крім того, варто враховувати запропонований нами і підтверджений експериментальним шляхом коефіцієнт відновлюваності педагогічних кадрів, $K = 1/20$.

5. В Україні фаховий освітній рівень вчителів початкових класів значно нижчий від освітнього рівня вчителів-предметників 5-11 класів загальноосвітньої школи. Це негативно впливає на якість роботи фундаментальної ланки освіти - початкової школи. Причиною цього явища є те, що в освітньому просторі держави повільно впроваджуються вимоги Постанови Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 р. №507 та "Концепції педагогічної освіти".

В Україні продовжує парктикуватися 7-річна або 9-річна підготовка фахівців початкової школи. Це є залишком організаційно-педагогічного та фінансово-економічного мислення радянських часів. На наш погляд, учителя початкової школи ефективніше, економічно вигідніше готувати за 6-річною ступеневою системою, даючи йому поглиблену однопрофільну фахову підготовку із додатковими спеціалізаціями в процесі навчання на I освітньо-кваліфікаційному рівні. Тут доцільно впровадити у практику досвід роботи Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту.

6. Враховуючи сучасні соціально-економічні, суспільні реалії, прагнучи, насамперед, вирішити завдання якнайповнішого забезпечення того чи іншого регіону держави педагогічними кадрами слід використовувати апробовану нами систему оптимального поєднання бюджетного фінансування та фінансування підготовки фахівців за рахунок фізичних та юридичних осіб. Рівень популярності професії вчителя, сьогоденний рівень оплати його праці, середньостатистичний рівень заробітної плати тих батьків, чії діти бажають оволодіти саме цією професією, визначають, що найбільш оптимальним у цьому плані є співвідношення: 75% - бюджетні асигнування, 25% - фінансування за рахунок фізичних та юридичних осіб.

7. Нами розроблена та апробована система різнорівневої оплати праці викладацького складу, який здійснює фахову триступеневу професійну підготовку педагогічних кадрів початкової ланки освіти на базі одного вищого педагогічного навчального закладу. Ця система фінансово стимулює зростання ефективності праці викладачів, поєднує методи їх професійного зростання засобами атестації, що є характерними для вищих педагогічних закладів I-II рівнів акредитації та професійного наукового росту викладацького складу вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Вона дає значний економічний ефект в процесі свого застосування.

8. Проведені нами дослідження далеко не є вичерпними для цієї складної проблеми. Нами розроблено шляхи оптимізації планування та фінансування педагогів тільки одного фаху. Це

є полем для багатьох досліджень, аналогічних нашому. Розробка системи ефективної організації цих процесів дасть досить вагомий економічний ефект.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Біницька О.П. Про методику розрахунку вартості навчання в педучилищі // Регулювання зайнятості та оплати праці в перехідній економіці: Зб. наук. пр. / НАН України. - Ін-т економіки. - К., 1999. - С. 151-156.

2. Біницька О.П. Удосконалення системи підготовки педагогів в умовах формування ринкових відносин // Соціальна сфера в перехідній економіці: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т економіки. - К., 2000. - С. 44-52.

3. Біницька О.П. Економічні проблеми підготовки педагогічних кадрів // Вісник технологічного університету Поділля: Економічні науки. - Хмельницький. - 2000. - № 5. - Ч. 2 (25). - С. 241-243.

4. Біницька О.П. Формування системи підготовки педагогічних кадрів в Радянській Україні (20-30-ті роки) // Історія народного господарства та економічної думки України. Міжвідомчий зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т економіки. - Вип. 31-32. - К., 2000. - С. 88-91.

5. Біницька О.П. Інноваційні підходи до оплати праці в ринкових умовах у вищих навчальних закладах // Державні і ринкові методи регулювання соціальної сфери: Зб. наук. пр. / НАН України. - Ін-т економіки. - К., 2001. - С. 55-58.

6. Латер Ю.С., Біницька О.П. Основи економічних теорій і економічні питання дошкільної освіти у структурі системи ступеневої підготовки вихователя дітей дошкільного віку: методичні рекомендації і орієнтовна робоча навчальна програма (II освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр”). - Хмельницький: Видавництво ХПУ, 1999. - 27 с.

Особистий внесок автора - робоча навчальна програма з основ економічних теорій і економічні питання дошкільної освіти для спеціальності “Дошкільне виховання” 5.01.01.01.

6. Латер Ю.С., Біницька О.П. Основи економічних теорій і економічні питання школознавства у структурі системи ступеневої вчителя початкової школи: методичні рекомендації і орієнтовна робоча навчальна програма (II освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр”). - Хмельницький: Видавництво ХПУ, 1999. - 23 с.

Особистий внесок автора - робоча навчальна програма з основ економічних теорій і економічні питання школознавства для спеціальності “Початкове навчання” 5.01.01.02.

8. Біницька О.П. Особливості нарахування заробітної плати в умовах ступеневої підготовки педагогів початкової ланки освіти. - Хмельницький: Вид-во ХГПІ, 2000. - 30 с.

АНОТАЦІЯ

Біницька О.П. Удосконалення системи планування та фінансування підготовки педагогічних кадрів. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.09.01 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. - Інститут економіки НАН України, Київ, 2001.

В дисертації здійснено ретроспективний аналіз розвитку системи організації підготовки педагогічних кадрів в Україні з метою виявлення позитивних та негативних тенденцій цього процесу та можливостей внесення необхідних коректив у дану систему, виходячи із сучасного стану її функціонування. Досліджені тенденції змін у теорії і практиці планування підготовки педагогічних кадрів для системи освіти України та її регіонів. Науково обґрунтовані та експериментально перевірені адекватні сьогоденній соціально-економічній ситуації концепція та модель інноваційних підходів до планування та організації підготовки педагогічних кадрів початкової ланки освіти. Досліджений процес соціально-економічної

трансформації умов формування механізму фінансування підготовки педагогічних кадрів. Обґрунтовані шляхи і напрями оптимізації фінансування навчання педагогічних кадрів в умовах реалізації системи їх ступеневої підготовки у вищих педагогічних закладах різного рівня акредитації, підпорядкованості і фінансового забезпечення. Сформульовані рекомендації з практичного використання результатів дисертаційного дослідження системою освіти України.

Ключові слова: педагогічні кадри, планування, фінансування, освітньо-кваліфікаційні рівні (ступенева освіта), система.

АННОТАЦИЯ

Биницкая Е.П. Усовершенствование системы планирования и финансирования подготовки педагогических кадров. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.09.01 - демография, экономика труда, социальная экономика и политика. - Институт экономики НАН Украины, Киев, 2001.

В диссертации дополнены имеющиеся в научной литературе разработки по проблемам развития системы организации, планирования и финансирования подготовки педагогических кадров в Украине. Проведен сравнительный анализ разных подходов в условиях командно-административной и рыночной экономики и сформулировано рациональность рыночной системы.

Впервые разработано адекватную сегодняшней социально-экономической ситуации систему научно-обоснованных подходов в к планированию объемов подготовки педагогов начального звена образования в Украине в целом и ее регионах в частности. В работе впервые рассмотрено и предложено для внедрения на практике организационно-педагогическую и организационно-финансовую систему осуществления согласованной разноуровневой подготовки педагогов начального звена образования в одном, двух или трех высших педагогических учебных заведений разного уровня аккредитации.

Разработаны, апробированы на практике и рекомендованы для внедрения новые подходы к усовершенствованию, финансово-экономическому удешевлению уровня финансирования ступенчатой подготовки педагогов при одновременном уменьшении затрат времени и обеспечении высококачественной подготовки специалистов.

На основе разработанной, научно обоснованной организационно-педагогической и финансово-экономической системы ступенчатой подготовки педагогов Постановлением Кабинета Министров Украины № 1759 от 29.11.2000г. открыто первое в Украине ступенчатое высшее учебное педагогическое заведение областного уровня финансирования - Хмельницкий гуманитарно-педагогический институт.

Разработана и апробирована система разноуровневой оплаты труда профессорско-преподавательскому составу, который осуществляет подготовку педагогических кадров на базе одного высшего учебного заведения, которое проводит подготовку на всех четырех уровнях. Такая система финансово стимулирует повышение производительности труда преподавателей, а также ведет к существенному эффекту в процессе своего применения.

Ключевые слова: педагогические кадры, планирование, финансирование, образовательно-квалификационные уровни (ступенчатое образование), система.

ANNOTATION

Binytska O.P. The improvement of the planning and financing system of training pedagogical specialists. - Manuscript.

The dissertation for getting the scientific degree of the candidate of economic sciences on specialty 08.09.01. - demography, labour economics, social economics and politics. - The Institute of economics of NAS of Ukraine, Kyiv, 2001.

The retrospective analysis of the development of the system of training pedagogical specialists in Ukraine with the aim of revealing positive and negative tendencies of the given process and the possibilities of inserting necessary corrections in this system going out of the modern state of its functioning, is done in the dissertation. The tendencies of changes in the theory and practice of planning the pedagogical specialists training for the system education in Ukraine and its regions are investigated.

Adequate today's social-economic situations the conception and the model of innovational approaches to the planning and training pedagogical specialists the primary stage of education are scientifically grounded and experimentally tested.

The process of social-economic transformation of the conditions of formation of the financing the training pedagogical specialists mechanism is investigated.

The ways and directions of optimization of financing training pedagogical specialists in conditions of realization of the staged training system in the higher pedagogical establishments of different accrediting levels submission and financial support are grounded. The recommendations on practical usage of the results of the dissertation by the system of education of Ukraine are formulated.

Key words: pedagogical specialists, planning, financing, educational-qualificational levels (stage education), system.